

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки Кайданюк Ліни Вікторівни

групи ФС. мз-02с

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Кайданюк Л. В.

(підпис)

Керівник викладач к. е. н., доцент _____

Журавка О. С.

(підпис)

Суми 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
 Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Л.Л. Гриценко

«_» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студентка групи ФС.мз -02с інституту (центру) ННІ БІЕМ СумДУ
 спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кайданюк Ліни Вікторівни

Тема роботи: «Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України»

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від «___» _____ 20__ р.

Термін здачі студентом завершеної роботи «24» січня 2022 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, звітно-аналітичні дані Пенсійного фонду України, тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

охарактеризували теоретичні засади та законодавче регулювання системи пенсійного страхування в Україні; дослідити методичні підходи до оцінки достатності фінансового забезпечення системи загальнообов'язкового пенсійного страхування; провести аналіз фінансового забезпечення пенсійної системи України; оцінити сучасний стан фінансового забезпечення Пенсійного фонду України та діяльності підсистеми добровільного пенсійного накопичення; запропонувати шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення Пенсійного фонду України.

Дата видачі завдання: «24» вересня 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ О.С.Журавка

Завдання прийнято до виконання «24» вересня 2021 р. _____ Л.В.Кайданюк

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему

«СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ»

Кайданюк Ліни Вікторівни

Актуальність теми. В силу масштабності державної програми пенсійного забезпечення в умовах нашої країни, а також враховуючи її складність, обумовлену особливостями накопичених за радянський період пенсійних зобов'язань, сучасна пенсійна система України відіграє величезну роль не тільки в соціальному та суспільно-політичному житті всієї держави, а й у фінансово-бюджетній системі країни, надаючи найсерйозніший вплив на формування та перерозподіл грошових ресурсів у регіональному та галузевому аспектах.

Поряд із низьким рівнем вивченості вітчизняної системи пенсійного забезпечення слід відзначити низький ступінь вивченості економічних засад пенсійного обов'язкового страхування у зарубіжних країнах з різними соціально-економічними та демографічними особливостями.

Мета кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад та аналіз фінансового забезпечення пенсійного страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що характеризують систему пенсійного забезпечення України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади фінансового забезпечення пенсійного страхування в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися наступні загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: морфологічного аналізу, синтезу та групування – для деталізації понятійно-категорійного апарату, а саме, для

обґрунтування сутності понять «пенсійне забезпечення», «накопичувальна пенсійна система», «розподільча пенсійна система» та «державне регулювання пенсійним забезпеченням», структурно-логічного аналізу – для визначення послідовності дослідження та представлення отриманих результатів аналітичної частини роботи, абстрагування – для переходу від розподільчих та накопичувальних пенсійних підсистем до системи пенсійного забезпечення в цілому, процесний підхід – для розроблення методу планування діяльності обов’язкової накопичувальної пенсійної підсистеми, моделювання – для розробки математичних рівностей, які використовуватимуться для аналізування функціонування розподільчої пенсійної підсистеми, математичний метод та метод порівняння – для аналізування результатів діяльності пенсійних підсистем розвинених країн світу та України.

Ключові слова: пенсійна система України, Пенсійний фонд, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, соціальне забезпечення.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 40 сторінках, з яких список використаної літератури із 41 найменування. Робота містить 2 таблиці, 5 рисунків та 3 додатки.

Рік захисту роботи – 2022 рік.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1 Теоретичні засади та законодавче регулювання системи пенсійного страхування в Україні.....	6
1.1 Сутність, структурна побудова та нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні.....	6
1.2 Формування стратегії розвитку державного регулювання пенсійного страхування на сучасному етапі.....	10
1.3 Методичні підходи до оцінки достатності фінансового забезпечення системи загальнообов'язкового пенсійного страхування.....	16
2 Аналіз фінансового забезпечення пенсійної системи України.....	23
2.1 Оцінка сучасного стану фінансового забезпечення Пенсійного фонду України.....	23
2.2 Результативність діяльності підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня.....	29
2.3 Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення Пенсійного фонду України. Стратегія розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в Україні.....	34
Висновки.....	38
Список використаних джерел.....	40
Додатки.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення — базова та одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки зазвичай безпосередньо зачіпає інтереси непрацездатного населення (понад 25—30% населення) будь-якої країни, а побічно практично все працездатне населення.

Проблема пенсійного забезпечення в нашій країні є дійсно надзвичайно актуальною та регулюється відповідними законами України. Гарантія прав українських громадян на пенсійне забезпечення після досягнення відповідного пенсійного віку забезпечена Конституцією України. В силу масштабності державної програми пенсійного забезпечення в умовах нашої країни, а також враховуючи її складність, обумовлену особливостями накопичених за радянський період пенсійних зобов'язань, сучасна пенсійна система України відіграє величезну роль не тільки в соціальному та суспільно-політичному житті всієї держави, а й у фінансово-бюджетній системі країни, надаючи найсерйозніший вплив на формування та перерозподіл грошових ресурсів у регіональному та галузевому аспектах.

Поряд із низьким рівнем вивченості вітчизняної системи пенсійного забезпечення слід відзначити низький ступінь вивченості економічних засад пенсійного обов'язкового страхування у зарубіжних країнах з різними соціально-економічними та демографічними особливостями.

Мета кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад та аналіз фінансового забезпечення пенсійного страхування в Україні.

Мета дозволила сформулювати завдання, які вирішувалися у роботі:

- охарактеризувати етапи законодавчого регулювання системи пенсійного страхування в Україні;

- розглянути історію створення Пенсійного фонду та нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні;
- вивчити нормативно-правову базу стратегії розвитку державного регулювання пенсійного страхування;
- провести аналіз діяльності установи Управління Пенсійного фонду на сучасному стані.
- розглянути перспективу розвитку діяльності підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що характеризують систему пенсійного забезпечення України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади фінансового забезпечення пенсійного страхування в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися наступні загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: морфологічного аналізу, синтезу та групування – для деталізації понятійно-категорійного апарату, а саме, для обґрунтування сутності понять «пенсійне забезпечення», «накопичувальна пенсійна система», «розподільча пенсійна система» та «державне регулювання пенсійним забезпеченням», структурно-логічного аналізу – для визначення послідовності дослідження та представлення отриманих результатів аналітичної частини роботи, абстрагування – для переходу від розподільчих та накопичувальних пенсійних підсистем до системи пенсійного забезпечення в цілому, процесний підхід – для розроблення методу планування діяльності обов'язкової накопичувальної пенсійної підсистеми, моделювання – для розробки математичних рівностей, які використовуватимуться для аналізування функціонування розподільчої пенсійної підсистеми, математичний метод та метод порівняння – для аналізування результатів діяльності пенсійних підсистем розвинених країн світу та України.

Інформаційною базою даного дослідження стали: нормативно-правові акти, що стосуються пенсійного забезпечення; підручники, навчальні посібники, періодичні видання, наукові праці та статті вітчизняних і зарубіжних вчених; статистичні дані Пенсійного фонду України, Міністерства фінансів, Національного банку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що було запропоновано модель обов'язкової накопичувальної пенсійної підсистеми, яка ґрунтується на передачі накопичувальних пенсійних програм індивідів пенсійним фондом України недержавним пенсійним фондам на основі аукціонних торгів з урахуванням частки внесків працівника, періоду накопичення, рівня прибутковості від інвестиційної діяльності та періоду здійснення виплат пенсійних накопичень, що дозволить забезпечити повноцінне функціонування трирівневої пенсійної системи. Також було удосконалено структуру інвестиційного портфелю недержавних пенсійних фондів, які здійснюють свою діяльність на третьому рівні системи пенсійного забезпечення, яка на відміну від теперішньої, передбачає зростання частки акцій українських та іноземних емітентів та зниження частки максимального значення банківських депозитів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені пропозиції щодо розвитку системи пенсійного забезпечення України можуть бути використані органами державної влади для вирішення одного з найгостріших соціально-економічних питань сучасної України, як соціальної держави, а саме: побудови та регулювання ефективною системою пенсійного забезпечення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність, структурна побудова та нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні

Пенсійний фонд України та підпорядковані йому органи становлять єдину централізовану багаторівневу систему, яка управляє засобами обов'язкового пенсійного страхування в Україні.

Структуру системи пенсійного забезпечення в Україні складають наступні рівні: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат в порядку, передбаченому законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

У разі відсутності страхового стажу, який дає право на призначення пенсії за віком після досягнення 63 років, таку пенсію призначають після досягнення людиною 65-річного віку. Звісно за наявності зазначеного страхового стажу, а саме: із 1 січня по 31 грудня 2022-го – від 15 до 19 років.

Громадяни, які не накопичили 15 років стажу, зможуть вийти на пенсію в 65 років і отримувати соціальну виплату.

Основна пенсія (Перший рівень) функціонується за принципом розрахунок і застосовується до найнятих працівники та особи, які займаються самозайнятістю.

На державному рівні управління Пенсійною системою забезпечується правлінням Пенсійний фонд України та його виконавчим органом - виконавчою дирекцією. У суб'єктах України діють регіональні відділення Пенсійного фонду України, є юридично самостійними до виконання покладених ними функцій щодо призначення та виплати пенсій. Місцевий рівень пенсійної системи складають пенсійні управління (відділення, відділи), розташовані у районах та містах. Вони переважно виконують функції щодо призначення та виплати пенсій [14, 56].

Пенсійні стратегії державних та місцевих органів влади розвивалися протягом останнього століття в результаті змін фінансове, демографічне, адміністративне та політичне середовище, в якому вони діють. Цей тиск продовжується і вплине на розробку громадського плану в майбутньому.

Однак рішення про зміну стратегії плану є складним і його слід приймати лише після ретельного розгляду довгострокових витрат і ризиків, особливо щодо:

1) здатності уряду залучати та утримувати кваліфікованих працівників для надання громадянам необхідних державних послуг, таких як громадська безпека та освіта;

2) здатності плану забезпечувати довгостроковим особам достатній дохід протягом усього періоду виходу на пенсію. Такий пільги сприяють підтримці місцевої економіки та запобігають тому, щоб державні службовці на пенсії поклалися програми допомоги державним доходам, які фінансуються за рахунок доларів майбутніх платників податків.

Контроль за правильністю витрачання пенсійних коштів, у тому числі за правильністю призначення, перерахунку, виплати та доставки пенсій здійснюється у двох формах [37, 23], оскільки самі системи виплат від Пенсійного фонду України також поділяються на 2 групи: пенсійне страхування та пенсійне забезпечення (Додаток А).

Крім того, проєкт плану повинен об'єднувати ризики довговічності, щоб знизити вартість забезпечення терміну служби переваги до середньої вартості охопленої групи. Крім того, розробка плану повинна пом'якшити інвестиційні ризики та витрати шляхом широкої диверсифікації інвестицій та узгодження плати за управління інвестиціями [13, 176].

Таким чином, рішення повинні ґрунтуватися на чіткому розумінні того, на які результати впливає поточна пенсійна стратегія і як вона розподіляє витрати та ризики. Розробка пенсійного плану є важливою державною політикою. Тому, Пенсійний фонд України, який розглядає зміни, повинен розуміти наслідки для політики будь-якої нової пропозиції, а також такі поточного плану пенсійного забезпечення. Щоб краще зрозуміти наслідки соціальної політики, Пенсійним фондом України заохочується розгляд таких дій:

- опитування активних та пенсіонерів чинного пенсійного плану.
- вимірювання задоволеності і впевненості цих членів.
- розуміння потреби роботодавців та членів пенсійної системи.
- розуміння порівняльних планів приватного сектору та їх цілей.
- прийняття офіційної політики щодо плану пенсійної системи, що відображає цілі Пенсійного фонду України та пенсіонерів.
- розробка будь-яких змін пенсійного плану відповідно до цілей.

З належним аналізом і розумінням потреб населення, що змінюється, ретельно продумані зміни пенсійної стратегії можуть дати чудові результати для всіх зацікавлених сторін [10, 101].

Відповідно до постанови Ради Міністрів – Уряду України «Про передачу у відання Ради Міністрів – Уряду України організацій та установ» Пенсійний фонд України перебував у віданні Ради Міністрів – Уряду України і був йому підзвітний.

Указом Президента України «Про заходи щодо вдосконалення управління державним пенсійним забезпеченням в Україні» за Пенсійним фондом України та його територіальними органами були закріплені повноваження щодо призначення та виплати державних пенсій.

Повноваження Президента України з передачі Пенсійному фонду України функцій щодо призначення та виплати державних пенсій були підтвержені вищою судовою інстанцією - Конституційним Судом України, який визначив, що Пенсійний фонд України наділений публічно- повноваженнями щодо забезпечення конституційного права на державну пенсію, у тому числі повноваженнями щодо призначення зазначених пенсій.

З 2019 р. в Україні почалося перетворення пенсійної системи шляхом прийняття низки законодавчих та підзаконних актів, що стали основою нової пенсійної системи [41, 5].

Так, положення Українського закону «Про обов'язкове пенсійне страхування в Україні» визначено новий статус Пенсійного фонду України (його територіальних органів) як страховика з обов'язкового пенсійного страхування та державної установи, а також врегульовано порядок сплати страхових внесків на обов'язкове пенсійне страхування, права та обов'язки суб'єктів правовідносин з обов'язкового пенсійного страхування.

Таким чином, у пенсійній системі України з'явилися страхові принципи, що гарантують застрахованій особі при настанні страхового випадку здійснення виплати пенсії у розмірі, пропорційному розміру сплачених за нього роботодавцем (страхувальником) страхових внесків.

Одночасно положеннями державного закону «Про внесення доповнень та змін до Податкового кодексу України та в деякі законодавчі акти України про податки та збори» було внесено зміни та доповнення до Податкового кодексу України у частині виведення страхових внесків на обов'язкове пенсійне страхування зі складу єдиного соціального податку.

Докорінно змінилося законодавство у сфері пенсійного забезпечення громадян України, іноземних громадян, і осіб без громадянства.

Також набули чинності два державні закони, що регламентують умови і порядок встановлення та виплати трудових пенсій та пенсій за державним пенсійним забезпеченням відповідно державний закон та «Про трудові пенсії в Україні» та державний закон від "Про державне пенсійне забезпечення в Україні".

Положеннями державного закону «Про державне пенсійне забезпечення в Україні» встановлено підстави виникнення права на пенсію за державним пенсійним забезпеченням та порядок її встановлення, фінансування якої здійснюється виключно за рахунок коштів державного бюджету [1, 59].

Державний закон від «Про трудові пенсії в Україні» врегулював порядок виникнення та реалізації прав громадян на трудові пенсії. Так, зокрема, згідно з новим пенсійним законодавством трудова пенсія складається з трьох частин: базової, страхової та накопичувальної. При цьому базова частина фінансується за рахунок коштів державного бюджету, страхова частина – за рахунок сум страхових внесків, що сплачуються страхувальником за застрахованих осіб на фінансування страхової частини трудової пенсії, накопичувальна – за рахунок сум страхових внесків, що сплачуються страхувальниками за застрахованих осіб на накопичувальну частину трудової пенсії та доходу від їхнього інвестування.

Порядок інвестування коштів пенсійних накопичень та передачі цих коштів у недержавні пенсійні фонди відповідно до заяв застрахованих осіб врегульовано положеннями державних Законів «Про інвестування коштів для фінансування накопичувальної частини трудової пенсії». «Про недержавні пенсійні фонди». Державний закон встановив правові основи відносин щодо формування та інвестування коштів пенсійних накопичень, визначив особливості правового становища, права, обов'язки та відповідальність суб'єктів

та учасників відносин щодо формування та інвестування коштів пенсійних накопичень, а також встановив основи державного контролю та нагляду у сфері формування та інвестування коштів пенсійних накопичень [40, 6].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що протягом всього часу діяльності Пенсійного фонду держава, аналізуючи помилки та проблеми пенсійного забезпечення, запроваджує нові закони та доповнення до існуючих законів, тим самим підвищуючи рівень добробуту населення країни, яке потребує пенсійного забезпечення.

1.2 Формування стратегії розвитку державного регулювання пенсійного страхування на сучасному етапі

Серед стратегічних завдань розвитку Пенсійного фонду на сучасному етапі особливо виділено соціально значущі цілі - підвищення рівня життя громадян країни, які потребують пенсійного забезпечення та значне зростання їхнього добробуту.

Водночас, ці питання ще належить вирішувати. Рівень пенсії в Україні залишається низьким. У ряді випадків він не досягає прожиткового мінімуму, встановленого в конкретних суб'єктах . Особливо важко доводиться людям, які мають групу інвалідності або ступінь обмеження здатності до трудової діяльності. Ці питання, відповідно до бюджетного послання Президента, мають бути вирішені. Крім того, у нашому законодавстві досі існують вимоги, які створюють дискомфорт громадянам, провокують непотрібну соціальну напругу, невиправдано збільшують навантаження на Пенсійний фонд.

Добровільна накопичувальна пенсійна система України складається з системи державного фінансування та різноманітних приватних особистих та професійних фінансових схем [17, 45].

Державна добровільна фінансована пенсійна стратегія пропонує персональний пенсійний план. Український уряд створив його, щоб допомогти людям заощадити та добровільно вийти на пенсію, коли в 2017 році запровадив реформу соціального забезпечення.

Ці реформи передбачали низку змін, однією з яких була запровадження коефіцієнта стійкості до системи державних пенсійних формул.

Фактор стійкості зменшував пенсійні виплати у міру збільшення тривалості життя.

Щоб зберегти свої пільги на рівні до реформи, особи могли працювати довше або добровільно збільшувати свої особисті внески. Уряд створив спеціальну стратегію, щоб задовольнити людей, які вибирають останній варіант.

Пенсійний фонд України відповідає за адміністрування та управління пенсійними інвестиціями. Дана установа - це одиниця всередині державної системи праці, солідарності та соціального захисту.

Правова база для добровільних фінансованих пенсійних схем існує з 1985 року.

Метою цих схем є сприяння довгостроковій поведінці заощаджень, щоб допомогти фінансуванню виходу на пенсію фізичних осіб. Приватні програми можуть бути професійними або персональними пенсійними виплатами.

Професійні пенсійні виплати можуть надаватися через закриті пенсійні фонди, відкриті пенсійні фонди (через колективне членство) або договори колективного страхування. Закриті Пенсійні фонди створюються приватними компаніями, групами соціальних або професійних асоціацій, або за домовленістю між асоціаціями робітників і профспілками. Відкриті Пенсійні

фонди відрізняються тим, що не вимагають ділового або асоціаційного зв'язку між роботодавцями.

Ще одним пріоритетом для Пенсійного фонду стане наполегливе ведення серйозної роз'яснювальної роботи з метою підвищення пенсійної грамотності населення [21, 56].

Незважаючи на негативні тенденції, держава планує виконувати всі свої зобов'язання перед пенсіонером щодо підвищення рівня їхнього добробуту в повному обсязі та в заплановані терміни.

Щоб ефективно виконувати поставлені перед Пенсійним фондом завдання, необхідно, щоб робота фонду відповідала новим вимогам законодавства. З метою підвищення ефективності діяльності фонду розробляється стратегія його розвитку на середньострокову перспективу. Серед пріоритетів, підвищення якості послуг Пенсійного фонду, турбота про зручність та комфорт економії часу людей - страхувальників. Необхідно продовжити роботу з створення сучасних типових клієнтських служб та впровадження інформаційних технологій, активно розвивати систему електронної взаємодії та документообігу зі страхувальниками, із застрахованими особами та іншими організаціями. Одночасно, Пенсійний фонд України планує продовжувати політику централізації в харчуванні призначення, виплат пенсії на рівні суб'єкта України, ефективнішому використанню системи персоніфікованого обліку для планування, аналізу та управління, зміцненню актуальної служби пенсійного фонду.

Пенсійна система, звільнена від невластивих їй функцій із стимулювання зайнятості на роботах із несприятливими умовами праці, буде зосереджено проблемі забезпечення гідного рівня життя непрацездатних громадян.

Перехід до формування громадянами своїх пенсійних прав у рамках добровільного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення звільнить пенсійну систему від вирішення завдань, пов'язаних із

наданням пенсійних привілеїв окремим категоріям працівників за рахунок інших категорій працівників, а також дозволить проводити єдину пенсійну політику щодо всіх застрахованих осіб [19, 9].

У 2017 р. від існуючої моделі розвитку Пенсійного фонду України було вирішено відмовитися, принаймні на наступний рік. Крім того, пенсійний внесок був відокремлений від загального внеску на соціальне страхування. Це було визначено як 32% від валової виплати, що виплачується роботодавцем, і 1% або 2%, що підлягають виплаті роботодавцем. Також мали приєднатися всі, хто випередив пенсійний вік мінімум на 20 років до Накопичувального фонду. Для тих працівників, яким до виходу на пенсію було від 10 до 20 років, участь у Накопичувальному фонді була не обов'язковою, і ці працівники, які мали стаж роботи менше 10 років до виходу на пенсію, були виключені з участі. Капітал фонду мав накопичуватися шляхом перерахування частини пенсійного внеску до фонду, а максимальна – на перерахована сума була встановлена у розмірі 7% від виплати.

У 2017 р., судячи з рівня запланованих видатків Пенсійного фонду України, які перевищують витрати попереднього року приблизно на 300 млрд гривень, не станеться падіння реального рівня пенсій, але цього не можна сказати з упевненістю про 2018 та 2019 роки. На 2018 рік доходи пенсійного фонду України заплановані у розмірі 7,09 трлн гривень, а на 2019 рік - 7,73 трлн гривень.

З урахуванням падіння доходів Пенсійного фонду України у 2016 році ці показники не виглядають легкодосяжними.

Пенсійна система України на даний момент дозволяє забезпечувати стабільний рівень пенсій. Проте її розвиток складно спрогнозувати. У перспективі, безумовно, пенсії по старості повинні забезпечувати рівень доходу пенсіонера, який можна порівняти з його колишнім робочим доходом. Середній рівень зарплат має стати ближчим до рівня пенсій; поки ці показники

відрізняються приблизно у три рази. Водночас, одне з найважливіших завдань української пенсійної системи на середньострокову перспективу — зниження навантаження на державний бюджет та економіку загалом (зниження частки пенсій по відношенню до ВВП) [5, 78].

Таким чином, необхідно домогтися формування такого бюджету пенсійного фонду України буде збалансований за доходами та витратами з мінімальним залученням коштів державного бюджету досягти зниження трансферту з державного бюджету до бюджету Пенсійного фонду України можна кількома шляхами: підвищуючи податки, грамотно інвестуючи наявні кошти, знижуючи витрати. Але більшість варіантів вирішення цієї проблеми можуть призвести до вкрай негативних наслідків для економіки та соціальної сфери. Наприклад, на нашу думку, дуже небажано підвищувати максимальні ставки внесків у позабюджетні фонди. Натомість правильним бачиться комплексний підхід, забезпечує підтримку витрат на стабільному рівні та зростання доходів Пенсійного фонду України.

Під обмеженням витрат на стабільному рівні розуміється перевищення темпу зростання доходів державного бюджету та доходів Пенсійного фонду України (і що ще важливіше, перевищення темпу зростання ВВП) над темпом зростання середнього рівня пенсій. Поки що ситуація протилежна: витрати на виплату пенсій становлять дедалі більшу частку ВВП. Обмеження витрат можна досягти, насамперед, забезпечивши достатнє зростання ВВП та утримуючи інфляцію на прийнятному рівні. У цьому випадку зростання пенсій у номінальному вираженні можна порівняно безболісно уповільнити.

На жаль, показники ВВП та інфляції залежать від багатьох факторів і не можуть повністю контролюватись у рамках національної економіки. Підвищення пенсійного віку може вважатися дієвим заходом щодо зниження навантаження на Пенсійного фонду України, але на даний момент немає

переконливого обґрунтування, швидше за це вимушений крок у разі вкрай несприятливої економічної ситуації у країні [23, 89].

Пенсійна система України на даний момент дозволяє забезпечувати стабільний рівень пенсій. Проте її розвиток складно спрогнозувати. У довгостроковій у перспективі, безумовно, пенсії по старості повинні забезпечувати рівень доходу пенсіонера, який можна порівняти з його колишнім робочим доходом. Середній рівень зарплат має стати ближчим до рівня пенсій; поки ці показники відрізняються приблизно у три рази. Водночас, одне з найважливіших завдань української пенсійної системи на середньострокову перспективу – зниження навантаження на державний бюджет та економіку в цілому (зниження частки пенсій щодо ВВП).

Таким чином, необхідно домогтися формування такого бюджету Пенсійного фонду України буде збалансований за доходами та витратами з мінімальним залученням коштів державного бюджету. Досягти зниження трансферту з державного бюджету до бюджету Пенсійного фонду України можна кількома шляхами: підвищуючи податки, грамотно інвестуючи наявні кошти, знижуючи витрати. Але більшість варіантів вирішення цієї проблеми можуть призвести до дуже негативних наслідків для економіки та соціальної сфери. Наприклад, на нашу думку, дуже небажано підвищувати максимальні ставки внесків у позабюджетні фонди. Натомість правильним є комплексний підхід, забезпечує підтримку витрат на стабільному рівні та зростання доходів Пенсійного фонду України.

1.3 Методичні підходи до оцінки достатності фінансового забезпечення системи

Важливість розробки методико-методологічної основи дослідження достатності фінансового забезпечення системи з метою формування фінансової стратегії є незаперечним фактом, оскільки теорія та практика фінансового менеджменту збагачується новими підходами до стратегічного фінансового управління. В умовах нестабільного і дуже часто агресивного зовнішнього середовища діяльності промислової корпорації вміння передбачати зміни в екзогенних факторах та забезпечити поряд з цим зміни в ендогенних факторах стає головним принципом проактивного стратегічного управління як у державному, і на функціональному рівні [20,49].

До понять, які відносяться до оцінки достатності фінансового забезпечення системи насамперед необхідно віднести терміни методологія, метод, методика та модель. Первинним із даних понять (термінів) є метод (від грец. *methodos* - шлях до чогось). У філософському словнику даний термін трактується двояко: у загальному сенсі – це спосіб досягнення мети, конкретно – це певним чином упорядкована діяльність. Отже, метод є способом пізнання предмета або об'єкта, що вивчається, що узгоджується з визначенням.

Вочевидь, що основою даних визначеннях служить посилка до тому, що метод – є спосіб досягнення мети за рахунок будь-яких певних дій, прийомів чи операцій. Фактично в основі терміна «метод» лежить діяльнісний підхід, який невіддільний від теорії.

Таким чином, стосовно стратегічного фінансового управління метод являє собою сукупність (суму) спеціальних прийомів, правил та набору необхідних інструментів для вибору, розробки та подальшої реалізації фінансової стратегії промислової корпорації. У цьому випадку методи

стратегічного фінансового управління ґрунтуються на теорії фінансів, фінансовому менеджменті як науковій дисципліні.

Розширеними поняттями, що виходять також із терміна «метод» є методика та методологія. У різних вітчизняних словниках дається таке визначення терміна методика – це «сукупність методів практичного виконання чогось» І навпаки, в філософському словнику відсутнє трактування терміна методика та надається визначення методології як «...сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів, які у будь-якій науці чи області знання, вивчає кошти, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої діяльності».

Очевидно, що поняття методу повною мірою включено в терміни «методика» та «методологія», при цьому якщо методика є агрегування практичних (діяльнісних) методів, то методологія – є агрегування теоретичних та практичних методів [39, 90].

Оскільки стратегічне управління фінансами Пенсійного фонду ґрунтується на власне теорії фінансів та фінансовому менеджменті, то відповідно сукупність використовуваних підходів, інструментів та засобів контролю характеризує склад використовуваних способів, тобто є методикою.

Ця методика спрямована на вирішення завдання – вибору та формування фінансової стратегії та методологічно, з урахуванням теоретичних та нормативно-законодавчих положень, регламентує управління фінансами державних структур, зокрема Пенсійного фонду.

На відміну від методики та методології, які ґрунтуються на насамперед на базових теоретичних положеннях будь-якої фундаментальної чи прикладної наук, модель – є практикоорієнтоване поняття. У філософському словнику моделювання визначається як «відображення властивостей та відносин реального об'єкта на спеціально створеному при цьому матеріальному чи ідеальному об'єкті, званому моделлю». Отже, якийсь реальний об'єкт,

наприклад, соціально-економічна система (промислова корпорація або окремі процеси в ній), служить прототипом, а відображає об'єкт – моделлю.

При цьому дуже важливим тут є те, що між прототипом і об'єктом, що відображає, має існувати подоба або подібність у фізичних чи математичних властивостях. Тому в широкому сенсі моделювання варто розуміти як інструмент, заснований на певній методиці пізнання того чи іншого об'єкта і той, що представляє цей об'єкт як модель, результати пізнання в якій можна перенести на прототип [25, 89].

Необхідність використання моделювання щодо аналізу майбутніх фінансових позицій та зіставлення їх з поточними для обґрунтування рішення щодо розробки фінансової стратегії пов'язано з тим, що безпосереднє дослідження та застосування тих чи інших методик стратегічного фінансового управління неможливий без апробації на моделі.

У даний час, щоб уникнути передчасного втручання у фінансові процеси промислової корпорації за відсутності достовірності отримання успішного результату моделювання проводиться з інформаційного середовища з використанням сукупності програмних та апаратних засобів. Варто зазначити, що у вузькому сенсі моделювання варто розглядати як частину економіко-математичного моделювання, при якому фактори, що характеризують структуру та закономірності досліджуваного процесу, описуються за допомогою математичних символів та прийомів (рівнянь, нерівностей, матриць, таблиць і т.д.). На практиці, як правило, для економікоматематичного моделювання окремих показників фінансового стану за рахунок реалізації фінансової стратегії Пенсійного фонду використовується лінійна та нелінійна регресія, стохастичні та динамічні моделі тощо.

Оскільки в розділі 2 нами буде запропоновано власне бачення основ дослідження фінансового стану для визначення поточних фінансових позицій Пенсійного фонду метою формування фінансової стратегії, то стосовно цього

буде використано термін «підхід». Під даним терміном надалі ми розумітимемо комплекс основних вихідних установок, включають певне первісне уявлення про об'єкт, що використовується, а також обумовлені значною мірою цим поданням стратегію (фінансову), тактику та засоби вирішення.

Вихідною умовою дослідження фінансового стану для визначення поточних фінансових позицій Пенсійного фонду з метою розробки фінансової стратегії слід вважати вибір основних методичних принципів. Для цього оптимально використовувати підхід, заснований на максимізації економічних вигод (як основна мета фінансової стратегії Пенсійного фонду, яка узгоджується і зі стратегічною державною метою), мінімізації (оптимізації, збалансованості) ризиків формованої фінансової стратегії та часу на її створення [39, 8].

Облік ризику у формованій фінансовій стратегії дозволяє не лише проаналізувати ймовірність успіху у досягненні мети, а й оцінити можливі альтернативи.

Пов'язано це з тим, що прийняття рішення ґрунтувалося на аналітичній сукупності ендогенних та екзогенних факторів, моменту формування, і більше реалізації стратегії, можуть бути або прогресувати, або регресувати, або еволюціонувати та постати на якісно іншому рівні. Крім цього, варто пам'ятати, що Пенсійний фонд - це соціально-економічна система, де соціальний аспект важливіший щонайменше економічного аспекта. Тому максимізувати необхідно як економічні, а й неекономічні вигоди.

Оскільки вище ми встановили, що будь-яка методика, у тому числі методика дослідження фінансового стану для визначення поточних фінансових позицій Пенсійного фонду з метою формування фінансової стратегії, це сукупність методів, далі необхідно створити методичну схему розробки фінансової стратегії Пенсійний фонд як сукупність інструментів аналізу та планування.

Пенсійна система України перебуває в критичному стані. Завищений пенсійний внесок і в результаті Великий розмах незареєстрованої підприємницької діяльності в економіці країни не дозволяє економ незалежність основи системи, що потребує постійного субсидування. Хоча законодавча база для другий ярус на місці, саме будівництво не реалізується через певні передумови які передбачені законом від 2013 року так і не були виконані. Також важко очікувати, що Рішення про підвищення пенсійного віку для жінок незабаром призведе до самофінансування Пенсійного фонду України, що є однією з передумов для впровадження II рівня. Низькі доходи дуже багатьох Співробітники дають змогу заощадити кошти у добровільних пенсійних фондах, а також відсутність податків Заохочення роботодавців також гальмує розвиток III рівня пенсійної системи. Порівнюючи Українська пенсійна система порівняно з іншими країнами, наразі важко знайти в ній рішення, які могли б бути варта рекомендації.

При цьому очевидно, що аналіз та оцінка поточних фінансових позицій є точкою розробки фінансової стратегії Пенсійного фонду.

Отже, фінансове планування та формування стратегії Пенсійного фонду має починатися з аналізу фінансового стану господарюючого суб'єкта (оцінки поточних фінансових позицій, цей аспект буде докладніше розглянуто нижче), далі слід визначення стратегічних альтернатив, як можливих варіантів майбутньої фінансової стратегії. За кожною стратегічною альтернативою проводиться фінансове прогнозування та моделювання перспективних показників фінансової стратегії з урахуванням дійсних сильних та слабких фінансових сторін діяльності промислової корпорації [25, 76].

Модель Дюпона, наприклад, насамперед досліджує здатність Пенсійного фонду ефективно генерувати прибуток, реінвестувати його, нарощувати обороти. Розщеплення ключових показників на фактори (множники), їх складові, дозволяє визначити та дати порівняльну характеристику основних

причин, що вплинули на зміну того чи іншого показника та визначити темпи економічного зростання компанії. У літературі широко відома формула Дюпона розщеплення рентабельності капіталу на твір рентабельності обороту (чистої рентабельності), власного мультиплікатора капіталу та оборотності активів, але при цьому кожен з факторів сам є змістовним фінансовим показником.

Основою цілепокладання у стратегічному корпоративному та фінансовому аспекті мають стати умови, за яких Пенсійний фонд може показувати стабільний соціально-економічний зростання та забезпечувати стабільний розвиток. Такі умови досягаються за рахунок збалансованості двох основних факторних компонентів:

1) передбачення та готовність до змін зовнішньосередовищних фінансових факторів, достатності потенціалу розвитку Пенсійного фонду (резерви зростання) та узгодженості корпоративної та фінансової стратегії.

2) передбачення та готовність до змін зовнішнього фінансового середовища дозволяє Пенсійному фонду використовувати не реактивний, але проактивний підхід до формування фінансової стратегії, який виходить із того, що корпоративна структура є активним учасником зовнішніх фінансових відносин та істотно впливає на ці відносини. Достатність потенціалу розвитку, або іншими словами – виявлені резерви зростання, дають можливість розробляти корпоративну та фінансову стратегію з урахуванням об'єктивних здібностей промислової корпорації такого розвитку, тобто. виходять з принципової реалізованості стратегічних та оперативно-тактичних планів [3, 90].

Пенсійний фонд розпочав нову стратегію у 2019 році за умови виконання таких вимог:

– річний приріст ВВП становив не менше 2% протягом двох років поспіль;

- бюджет Пенсійного фонду України прагнув бути збалансованим;
- доходи, що забезпечуються пенсійним забезпеченням, не нижчі за офіційний прожитковий мінімум;
- було створено інституційно-технічну базу індивідуальних пенсійних рахунків;
- було створено нормативно-правові акти, необхідні для функціонування рівня капіталу.

Отже, узгодженість корпоративної та фінансової стратегії дозволяє проводити однакове планування та прогнозування розвитку Пенсійного фонду України з урахуванням наявних можливостей та виявлених резервів. Механізм стратегічного управління фінансами Пенсійного фонду України можна як специфічну систему, управління грошовими та матеріальними потоками, а значить і потоками фінансових ресурсів, за відповідної організації зовнішніх та внутрішніх фінансових відносин та достатньому інформаційному забезпеченні.

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка сучасного стану фінансового забезпечення Пенсійного фонду України.

Сьогодні Пенсійний фонд України – один із найважливіших соціальних інститутів нашої держави. Пенсійний фонд виплачує пенсії 11,3 мільйонам громадян, а соціальні виплати – 8 мільйонам. У системі персоніфікованого обліку дана установа зберігається інформація про пенсійні рахунки 74 мільйонів осіб. Пенсійний фонд працює із 5 мільйонами страхувальників, тобто роботодавців.

З 2017 року Пенсійний фонд України реалізував весь комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня пенсійного забезпечення українців. З 1 серпня 2018 року на 15% збільшено базову частину пенсії, як вказано на рис. 2.1 Страхова частина підвищувалася тричі – 1 лютого 2019 року, 1 квітня 2019 року та 1 серпня 2019 року. Сумарно підвищення становило 30% [3, 112].

Таким чином, станом на 1 жовтня середній розмір трудової пенсії за старістю досяг 4 902 гривні. Збільшення з початку року становило 24%. А пенсія з нагоди втрати годувальника стала більшою на 30%.

З 2017 року також в Пенсійного фонду України, хоч і незначно, але збільшились доходи (рис. 2.1). Це пояснюється великими внесками роботодавців у фонд і взяттям значних кредитів відразу у декількох країн.

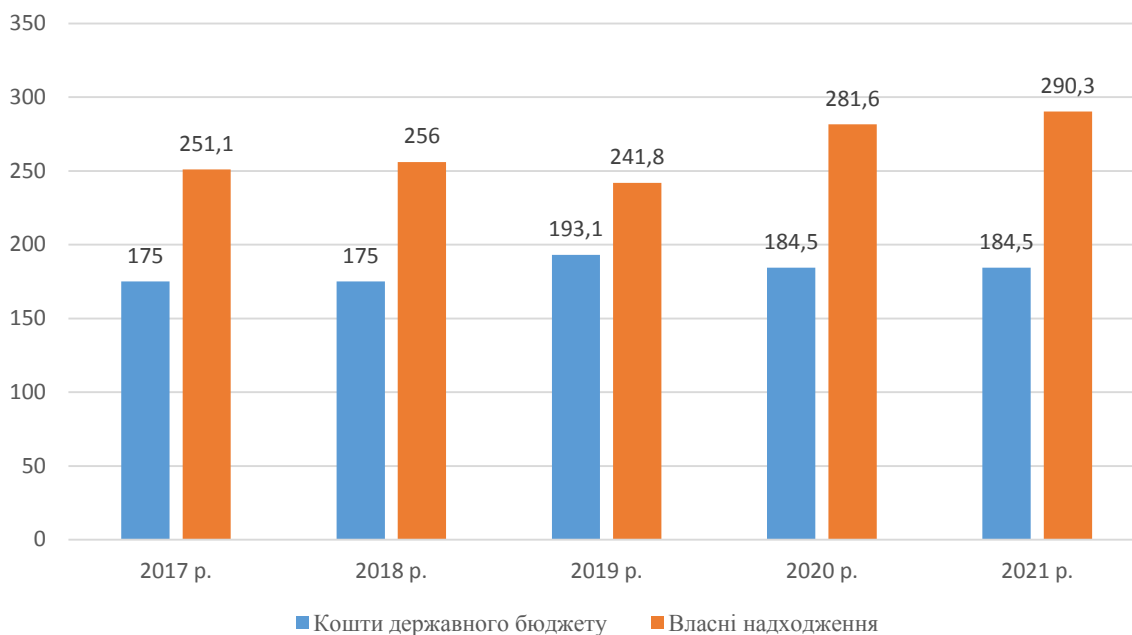

Рисунок 2.1 – Порівняння доходу Пенсійного фонду України за 2017-2021 рр.(млрд грн)

Станом на грудень 2017 року до виконавчих органів Пенсійного фонду надійшло 426,1 млрд грн. Порівняння доходу Пенсійного фонду України з 2017 рік по 2021 рік можна побачити на даному рисунку.

Також не можна не згадати про новітню реформу, яка стосується віку виходу на пенсію громадян України та кількість необхідного страхового стажу (Додаток Б).

Задля забезпечення усіх офіційних фінансових операцій, проведених Пенсійним фондом України, дана установа, як і всі організації в нашій країні, повинна платити видатки, які, в свою чергу, також поділяються на підвиди в залежності від мети сплати (рис. 2.2).

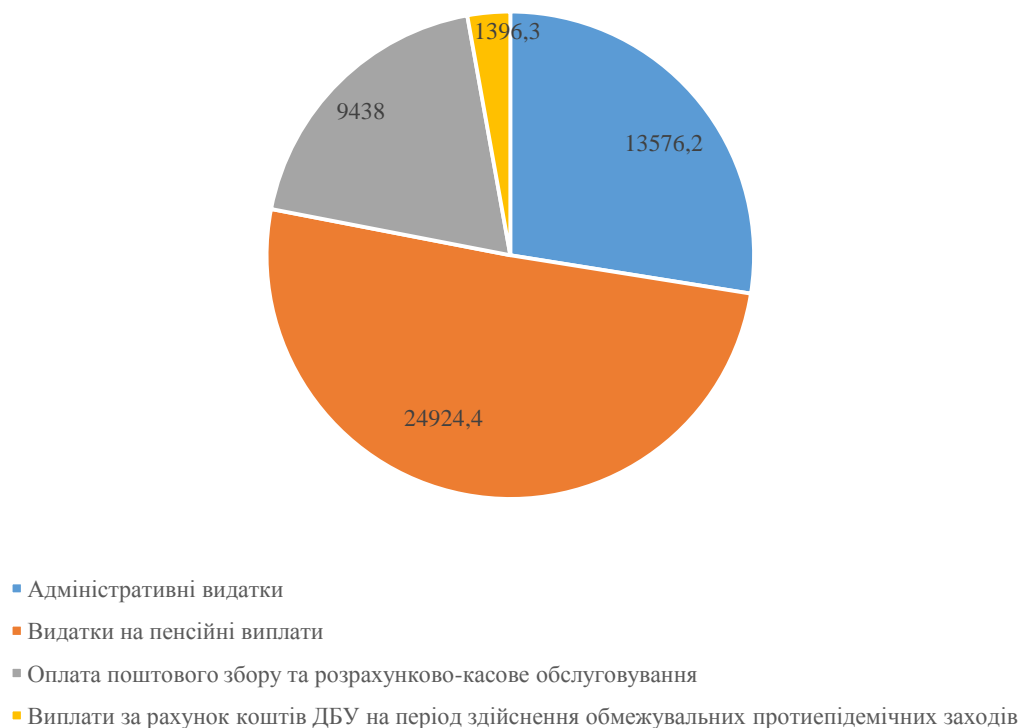

Рисунок 2.2 – Видатки Пенсійного фонду України за 2017–2021 року (млрд грн)

Для порівняння, у 2017 році на видатки Пенсійним фондом в сукупності було витрачено понад 469 млн грн, а в 2021 році – 498,3 млрд грн, тобто різниця є незначною.

Проте, якщо говорити про перспективу розвитку, досі не було запропоновано жодної конкретної дати для початку дії нової стратегії Пенсійного фонду, яка може значно вплинути на кількість доходів і видатків установи, хоча за деякими відомостями ЗМІ, це мало статися на початку 2021 року. Після багатьох років функціонування цього фонду його учасникам мало було надати право на передавання капіталу, накопичення на своїх індивідуальних рахунках, до приватних компаній з управління пенсійними активами. З початку 2020 року було призначено податок на конвертацію валют фінансування Пенсійного фонду України, яке стало обмежено безготівковими

операціями та збільшено до 1,5% від вартості транзакцій. У серпні 2021 року було введено нову формулу розрахунку пенсії в I розряді (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Нова формула розрахунку пенсії

У тому ж році відбулося значне зростання вартості мінімального прожиткового мінімуму, який зріс до 2392 грн. У 2021 році із загальної кількості 10,8 млн. пенсіонерів 8,7 млн. отримували мінімальну пенсію. Наприкінці 2021 року фінансування соціальних пенсій припинилося ресурсами Пенсійного фонду України та увійшли до соціальної допомоги, що фінансується безпосередньо з державного бюджету. 1 верезня 2021 року система щорічної валоризації пенсій на всю величину збільшення індексу споживчих цін плюс 20% від підвищення пенсії почали діяти. У 2021 році середня пенсія становила 3980 грн., що становив 39% середнього заробітку.

Пенсійним фондом було розроблено низку новаторських рішень щодо забезпечення електронної взаємодії з організаціями - страхувальниками та нових технологій щодо прийому платежів від громадян. Фондом укладено понад 12 тисяч договорів із організаціями щодо надання інформації від них в електронній формі. Це переважно організації з чисельністю працюючих понад 80 осіб. Також, з метою реалізації програми державного співфінансування пенсії, розширюється кількість трансфер-агентів Пенсійного фонду. З цією метою підписано угоди між Пенсійним фондом та Ощадбанком. Це означає, що тепер заяву до Пенсійного фонду про вступ до програми співфінансування або про вибір керуючої компанії можна подавати через мережу відділень Ощадного банку по країні. Крім того, для громадян спрощується процедура заповнення

квитанцій на перерахування платежів до Пенсійного фонду. Водночас це не означає, що Пенсійний фонд не займатиметься реалізацією відповідних програм електронної взаємодії та з іншими кредитними організаціями.

Хід реалізації Програми співфінансування пенсії перебуває під пильною увагою глави держави. Щотижня Пенсійний фонд України приймає по 20-25 тисяч заяв.

Кількість пенсіонерів, які перебувають на обліку у системі державного пенсійного забезпечення, становить майже 11 млн пенсіонерів. Станом на 1 січня 2018 року інформаційна база даних індивідуального персоніфікованого обліку управління Пенсійного фонду України в містила понад 9,5 млн індивідуальних особових рахунків, а в 2021 році вже 11,1 млн (рис. 2.4). У 2020-му році дохідна частина бюджету управління склала 2 млрд. гривень, приріст надходжень порівняно з 2016 роком – 8,8%. Це ті самі пенсійні права громадян, які в майбутньому ляжуть в основу їхнього пенсійного капіталу.

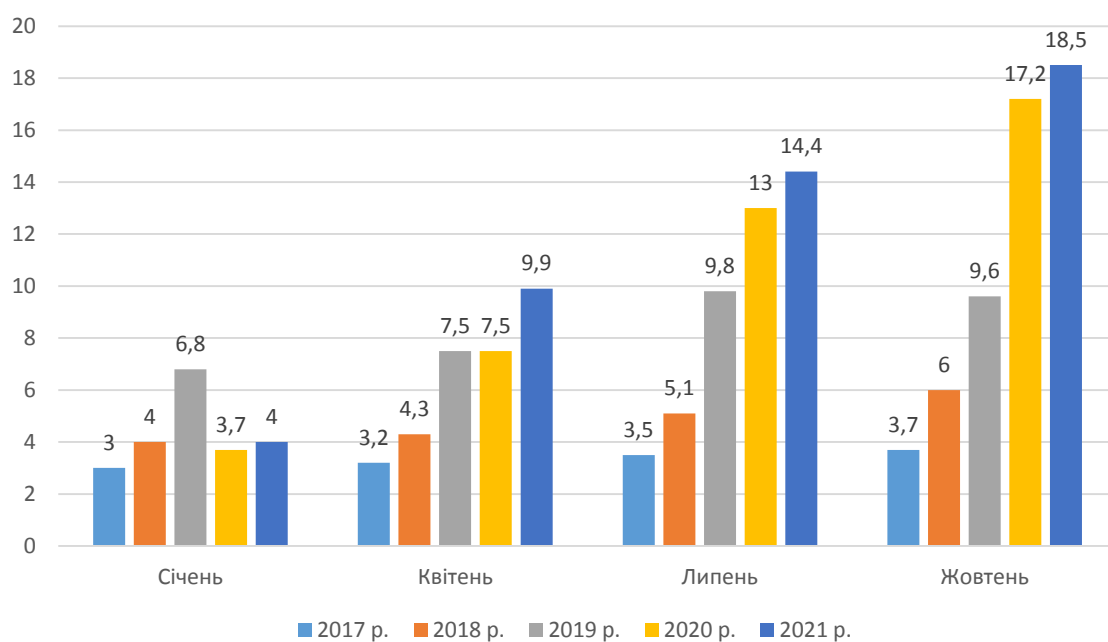

Рисунок 2.4 – Порівняння залишку непогашених позик у 2017-2021 роках (млрд грн)

Складна економічна ситуація також вплинула і на зріст дефіциту Пенсійного фонду України. Значно виріс залишок непогашених позик, що були напружені на покриття касових розривів фонду, пов'язаних з виплатою пенсій.

Для порівняння на рис. 2.4 зображено, як зріс дефіцит за 2017-2021 роки. Політичні труднощі також не дають Україні розвитку для серйозних систем пенсійних реформ, так необхідних економіці країни. Реформа, яка була введена 1 жовтня 2011 року, обмежилася низкою параметричних змін. У цій ситуації ризик збалансувати рахунок в Пенсійному фонді України до 2025 року здається вкрай нереальним, хоча спочатку його називали єдиним завданням для чинної влади. Обіцяне в ЗМІ введення і значне покращення в цьому плані вже у 2022 році виглядає ще більш недосяжним.

Підбиваючи підсумки роботи Пенсійного фонду за 2018-2021 роки, можна відзначити, що, не дивлячись на всі намагання впоратися з новими програмами та стратегіями розвитку, Пенсійний фонд все одно змушений брати щорічні кредити для того, щоб відповідати вимогам цих програм.

2.2 Результативність діяльності підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня

На сучасному етапі кількість осіб, які потребують пенсійного забезпечення в Україні, зростає з кожним роком: якщо у 2016 році їх число становило 29 016, то на кінець 2018 року це число становило 30 154 особи. Приріст за наступні 3 роки становив 2%. Розмір пенсійних нарахувань порівняно з 2016 роком збільшився на 35%: у 2017 році збільшення пенсійних нарахувань склало 19%, у 2019 році – 31%.

Аналізуючи тему результативності діяльності підсистеми пенсійного накопичення третього рівня, варто розкрити детальніше поняття останнього. Третій рівень – це система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [9,122]. На рис. 2.5 можна побачити основні показники третього рівня пенсійного накопичення за 2017-2021 роки.

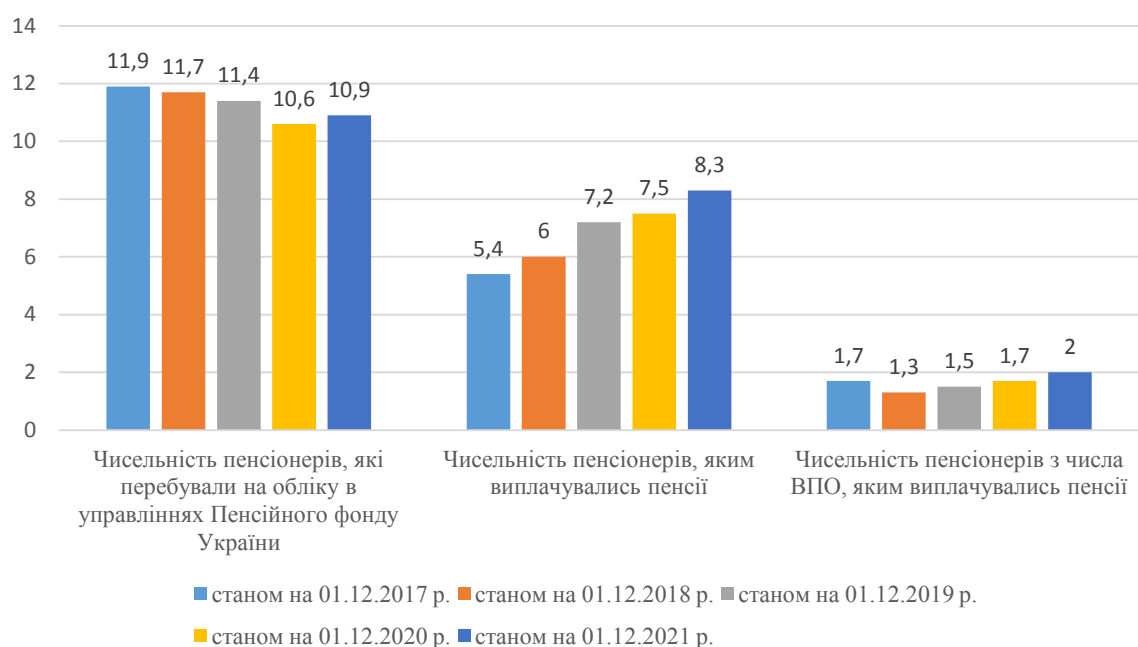

Рисунок 2.5 – Інформація про основні показники результативності третього рівня пенсійних накопичень за 2017-2021 роки (млн осіб)

Аналізування показало, що третій рівень системи Пенсійного фонду України має позитивний результат, проте проблемою залишається те, що ці показники ніяк не вплинуть на підвищення дефіциту фонду, оскільки чисельність пенсіонерів, яким виплачується пенсія дійсно зростає. Для прикладу,

станом на перше грудня 2017 роки їх було (в сукупності) 7,1 млн осіб, а в 2021 році – 10,3 млн осіб.

Підбиваючи підсумки роботи в межах програми третього рівня, можна виділити ще такі напрямки діяльності управління Пенсійного фонду України: у 2018 році Державною установою Управлінням Пенсійного фонду було реалізовано весь комплекс заходів щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення городян. Зокрема, 1 серпня базову частину пенсії було збільшено на 7%; страхова частина підвищувалася тричі: 1 лютого, 1 квітня та 1 серпня. Загалом підвищення становило 15% (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Види заходів щодо підвищення пенсійного забезпечення громадян

Заходи щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян	Рівень підвищення у відсотках
Збільшення базової частини пенсії	7 %
Підвищення страхової частини	12 %
Загальне підвищення пенсії громадянам	15 %

У результаті середній розмір пенсії на кінець 2018 року становив 2590,14 гривні, що на 14.5% більше, ніж на початок 2018 року, однак у реальному вираженні (з урахуванням зміни цін) зростання становило 4,7%. У середньому протягом року розмір пенсії, за оцінкою, становив 2235 гривень, проти 2019 роком він зріс на 12% (у реальному вираженні – на 6.3%).

Після всіх вжитих заходів щодо підвищення рівня життя пенсіонерів, пенсія вже близька до величини прожиткового мінімуму пенсіонера, і залишається меншою на 1,9% (2017 – на 4,4, 2016 – на 5,5%).

Середній розмір призначених пенсій на кінець 2019 року становив, як і 2018 року, 10,7% від середньомісячного грудневого заробітку працюючих. Як наслідок – кожен третій пенсіонер продовжує працювати. Переважно це пенсіонери за старістю (44,6% усіх працюючих пенсіонерів).

У 2020 році аж 23% видаткової пенсійної системи фінансувалися за рахунок державної дотації. Таким же чином, кількість років внесків, необхідних для отримання часткової пенсії зросла з 5 до 15, хоча часові рамки для цієї зміни чітко не визначені. Більше того, акт визначає, що з 1 січня пенсійний вік державних службовців підвищився з 60 до 62 років, що також передбачає третій рівень Пенсійного фонду України.

Для поліпшення якості обслуговування населення в управлінні Пенсійного фонду відкриті консультаційні пункти, де кожен бажаючий може отримати кваліфіковану консультацію з питань, що його цікавлять у сфері пенсійного забезпечення.

У перспективі розвитку з 1 квітня 2022 року в Україні на 7,5 % збільшиться розмір страхової частини трудової пенсії за старістю (рис. 2.6). В результаті індексації кожен з 19 тис. одержувачів трудової пенсії у квітні отримає надбавку в сумі, обчисленій індивідуально, залежно від розміру страхової частини трудової пенсії. У середньому збільшення становитиме від 267 гривень. З 1 квітня 2020 року середній розмір трудової пенсії складав 2346,26 гривень [19,82].

В Управлінні Пенсійного фонду України з 1 квітня 2020 року також збільшилися на 4,7 % розміри щомісячної грошової виплати державним пільговикам. Середній розмір збільшення склав 36,50 гривень. До 315 гривень підвищено розмір компенсації, що спрямовується на оплату набору соціальних послуг, у тому числі медична частина – 247 гривень, транспортна – 38 гривень [15, 156].

Заходи підтримки соціально вразливих категорій громадян набули чинності з 1 квітня 2020 року.

Індексація не торкнулась одержувачів державної пенсії за інвалідністю або втратою годувальника, оскільки у складі виплат немає страхової частини. Однак ці соціальні категорії можуть також очікувати на позитивні зміни. З

першого квітня збільшилась вартість соціального пакета з 213 до 257 гривень для державних пільговиків, що їх налічується близько 33 тисяч жителів, як і збільшиться обсяг щомісячної грошової виплати. Учасники та інваліди Великої Вітчизняної війни отримуватимуть 1 тис. 126 гривень (без вартості соціального пакета). Інваліди із захворювання III групи – 821 гривень, Інваліди II групи - 384 гривень, Інваліди I групи - 216 гривень.

Таким чином, модернізація підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня пенсійної системи, що розпочалася з удосконаленням у 2020 році пенсійного законодавства України стала найбільшим на сьогодні і найбільш успішним соціальним проектом в нашій країні.

2.3 Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення Пенсійного фонду України. Стратегія розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в Україні

Відповідно до Конституції України, Україна – соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. Однією з основних функцій соціальної держави є забезпечення комфортного та безбідного проживання своїх пенсіонерів. Отже, можна вказати, що першочерговим завданням, яке стоїть сьогодні перед Україною, є створення такої системи пенсійного забезпечення, яка дозволила б забезпечити людей похилого віку та гарантувала б їм гідний рівень життя. Це означає, що пенсійна система України має забезпечувати коефіцієнт забезпечення не нижче мінімально прийнятного рівня 20%.

Система пенсійного забезпечення в Україні поділяється на 2 основні ланки: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та недержавне пенсійне страхування (Додаток В) [29, 90].

Найбільшою проблемою, з якою стикається український пенсійний ринок, є низька виплата. Парадоксально, але в

У порівнянні з іншими країнами відносно високий коефіцієнт заміщення є іншою проблемою. Ще одна велика проблема – низький пенсійний вік, характерний для колишніх країн радянського блоку. Ще одна проблема виникає через значну різницю між середніми довжинами життя чоловіків і жінок. Підвищення пенсійного віку чоловіків до 65 років може зрушити цю межу на два роки перевищує їх середню тривалість життя. За українськими пенсійними правилами існує ймовірність, що особа отримує часткову пенсійну допомогу до досягнення пенсійного віку за умов наявності необхідної кількості років роботи.

Складність ситуації полягає в тому, що настільки необхідне реформування механізмів державного регулювання фінансового забезпечення Пенсійного фонду України, який лягає додатковим тягарем на бюджет України, зниження можливостей держави щодо фінансування пенсійних видатків через дефіцит державного бюджету, а також старіння населення, зростання частки пенсіонерів у суспільстві та суттєвої ролі держави у економіці.

Соціальна держава може повною мірою реалізувати свою головну функцію за допомогою вибудовування ефективної та дієвої системи стратегії розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення не тільки на основі свого успадкованого історичного минулого, що й сформувало її поточне соціально-економічне буття.

Дуже корисним слід вважати зарубіжний досвід держав, які вже зіткнулися з необхідністю реформування пенсійних систем за умов дефіциту бюджету та старіння населення. Весь накопичений світовий досвід свідчить про

те, що все ж таки можливе створення такої пенсійної системи, яка була б оптимальною в поточних соціально-демографічних та економічних реаліях, що максимально враховує етнокультурні та духовні особливості народу.

Соціальна стабільність завжди була серед факторів, здатних мотивувати батьків до більшої кількості дітей у сім'ї. Від стану пенсійної системи залежить значно більше, ніж просто рівень життя пенсіонерів. Фактори, які визначають структуру пенсійної системи України подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Фактори, які визначають структуру пенсійної системи України

Група факторів, які визначають структуру пенсійної системи держави	Види факторів, які визначають структуру пенсійної системи держави
Соціально-демографічні фактори	Інфраструктурні
	Соціально-екологічні
	Морально-психологічні
Економічні фактори	Політико-правові
	Технологічні

Саме ці фактори і повинні визначати структуру пенсійної системи держави з погляду співвідношення елементів розподільчої та накопичувальні моделі.

Іншими словами, пенсійна система має суворо вписуватися в поточні економічні та соціальні реалії, інакше вона рано чи пізно буде приречена на провал. У той самий час, з аналізу пенсійної системи України, можна однозначно судити у тому, що розвиток вітчизняної системи пенсійного забезпечення має бути пов'язане з підвищенням її ефективності.

Розглянемо можливості підвищення ефективності діючої пенсійної системи. Отже, Пенсійна система України повинна повною мірою відповідати умовам, що склалися сьогодні, і враховувати весь історичний досвід у галузі побудови пенсійних систем [15, 76].

Пенсійне забезпечення населення України є складною соціально-економічною системою, що має цілу низку особливостей. Дослідження цих особливостей, проведене в пунктах 2.1, 2.2 дозволило виявити певну кількість передумов для реформування української пенсійної системи, які будуть розглянуті нижче. До передумов розвитку стратегії розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення слід зарахувати такі:

1) вкрай низький коефіцієнт заміщення в українській пенсійній системі, що став наслідком неефективності державної розподільчої та змішаної накопичувальної підсистем, а також низьким розвитком добровільного недержавного пенсійного забезпечення. Таким чином, чинна пенсійна система над повною мірою відповідає заявленим у Конституції України принципам соціальної держави.

2) усі три підсистеми вітчизняної пенсійної системи не є ефективними та оптимальними з точки зору сформованих на сьогоднішній день економічних, соціальних та демографічних умов, як окремо, так і у взаємозв'язку, створюючи одну велику неефективну пенсійну систему [26, 95].

3) державна розподільна пенсійна підсистема, що є першим рівнем пенсійної системи України, неефективна, тому що при даному рівні витрат і при демографічній обстановці, що склалася, вона має забезпечувати вищий коефіцієнт заміщення. Низька ефективність державної розподільчої підсистеми сприяє неефективна змішана накопичувальна підсистема (другий рівень пенсійної системи України), яка за час свого існування не змогла забезпечити застрахованим прибутковість навіть на рівні інфляції, відтягуючи при цьому кошти з державної розподільчої підсистеми, цим збільшуючи її дефіцит.

4) лавиноподібне зростання дефіциту пенсійної системи, яке у 2021 році сягнув 2,9% ВВП країни. Таким чином, неефективна пенсійна система, яка ледве здатна захистити пенсіонерів від злиднів, з кожним роком стає все більш і більш обтяжливою для державного бюджету. Витрати на пенсійне забезпечення

становлять 5,5% ВВП України та 14% від усіх доходів консолідованого бюджету України.

5) зниження можливостей держави щодо здійснення трансфертів для вирівнювання дефіциту пенсійної системи через помітне погіршення економічної кон'юнктури та переходу державного бюджету в дефіцитний стан. Необхідність підвищення фінансової стійкості пенсійної системи та стабілізації бюджетного трансферту на прийнятному для бюджету рівні (1% - 3% ВВП).

б) відсутність реальних підстав вважати кошти Пенсійного фонду достатніми стабілізації пенсійної системи України за найсприятливішого сценарію вистачить для покриття лише одного річного дефіциту пенсійної системи

7) підвищення середньої тривалості життя, як у чоловіків, так і серед жінок, і, як наслідок, зростання частки пенсіонерів у віковій структурі товариства. Зростає також середня тривалість життя після виходу на пенсію (Додаток Б).

Стратегія розвитку також включає страхування від нещасного випадку та сімейного страхування. Пенсійний внесок самозайнятих осіб розраховується як 33,2% від мінімальної заробітної плати у всій економіці, а також служить фінансуванням сімейних виплат. На даний момент пенсійний вік становить 60 років для чоловіків і жінок за умови сплати пенсійних внесків протягом щонайменше 5 років. Є вигідніші умови виходу на пенсію для осіб, які мають працювали не менше 10 років у важких або шкідливих умовах, для матерів, які народили та виростили не менше 5 дітей, матерів дітей-інвалідів, інвалідів війни та деяких інших груп населення. Часткова пенсійна допомога призначається тим чоловікам і жінкам, які мали менше 29 років стажу. У разі безробітних літніх людей пенсія може бути виплачена починаючи на 18 місяців до досягнення звичайного пенсійного віку. Немає обмежень щодо відстроченого виходу на пенсію.

Тим, хто виїжджає за межі України, пенсійні виплати виплачуються лише за 6 місяців, а за належним – і на більший термін існує міжнародна угода. База розрахунку пенсії встановлюється з середньої заробітної плати за 60 місяці, що передують 1 липня 2019 року, і всі періоди внесків після цієї дати. Вартість пенсії обчислюється як 55% від середньої індивідуальної винагороди за п'ять найкращих років. Якщо застрахований відкладає вихід на пенсію, коефіцієнт заміщення збільшується на 1,35% за кожен рік додаткової зайнятості до рівня 85% загалом. Система передбачає мінімальну пенсійну виплату, що дорівнює прожитковому мінімуму. Мінімальна пенсія еквівалентна 20% мінімальної заробітної плати в економіці і належить чоловікам і жінкам, які мають принаймні 29 років трудового стажу. Також є обмеження на максимальну пенсійну виплату: вона не може перевищувати в 12 разів мінімальну пенсію. Пенсії підвищуються з додаванням індексу споживчих цін до 20% від суми відповідне зростання оплати праці. Оцінка проводиться 1 березня кожного року.

Досягнення основної мети за допомогою стратегії розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в Україні можливе лише за комплексного підходу, що полягає у одночасному реформуванні всіх неефективних ланок пенсійної системи. Також не можна забувати про те, що йдеться про повну трансформацію пенсійної системи у соціальній державі за умов державного капіталізму.

ВИСНОВКИ

У цілому нині для Пенсійного фонду України як страховика характерна централізація управлінських функцій на державному рівні, починаючи з виконання основних функцій у сфері пенсійного забезпечення і закінчуючи контролем витратами утримання апарату Пенсійного фонду.

Аналізуючи етапи законодавчого регулювання системи пенсійного страхування в Україні, помилки та проблеми пенсійного забезпечення, можна зробити висновок, що протягом всього часу діяльності Пенсійного фонду держава запроваджує нові закони та доповнення до існуючих законів, тим самим підвищуючи рівень добробуту населення країни, яке потребує пенсійного забезпечення.

Якщо говорити про нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні, то варто вказати, що саме Закони України в межах пенсійного забезпечення та пенсійна реформа сприяють контрольній роботі у територіальних відділеннях Пенсійного фонду України та організаціях державної поштової служби, що здійснюється контрольними та іншими структурними підрозділами та його територіальними відділеннями, відповідними контрольними службами органів державної влади суб'єктів України. Такий контроль проводиться як на рівні ревізій, інвентаризацій, так і на рівні тематичних перевірок.

Таким чином, через призму сьогоденної перспективи розвитку стратегії державного регулювання пенсійного страхування, необхідно домогтися формування такого бюджету Пенсійного фонду України, який буде збалансований за доходами та витратами з мінімальним залученням коштів державного бюджету. Досягти зниження трансферту з державного бюджету до бюджету Пенсійного фонду України можна кількома шляхами: підвищуючи

податки, грамотно інвестуючи наявні кошти, знижуючи витрати. Але більшість варіантів вирішення цієї проблеми можуть призвести до дуже негативних наслідків для економіки та соціальної сфери. Наприклад, на нашу думку, дуже небажано підвищувати максимальні ставки внесків у позабюджетні фонди. Натомість правильним є комплексний підхід, забезпечує підтримку витрат на стабільному рівні та зростання доходів Пенсійного фонду України.

Отже, узгодженість державної та фінансової стратегії дозволяє проводити однаково планування та прогнозування розвитку Пенсійного фонду України з урахуванням наявних можливостей та виявлених резервів. Механізм стратегічного управління фінансами Пенсійного фонду України можна як специфічну систему, управління грошовими та матеріальними потоками, а значить і потоками фінансових ресурсів, за відповідної організації зовнішніх та внутрішніх фінансових відносин та достатньому інформаційному забезпеченні.

Аналізуючи діяльності установи Управління Пенсійного фонду на сучасному стані, можна відзначити те, що, не дивлячись на проблеми, пов'язані з дефіцитом бюджету, Пенсійний фонд в цілому справляється із завданнями, покладеними на нього Президентом та Урядом України.

Таким чином, модернізація підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня пенсійної системи, що розпочалася з удосконаленням у 2020 році пенсійного законодавства України стала на сьогодні і найбільш успішним соціальним проектом в нашій країні.

Досягнення основної мети за допомогою стратегії розвитку обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в Україні є основною перспективою розвитку діяльності підсистеми добровільного пенсійного накопичення третього рівня. Це можливе лише за комплексного підходу, що полягає у одночасному реформуванні всіх неефективних ланок пенсійної системи. Також не можна забувати про те, що йдеться про повну трансформацію пенсійної системи у соціальній державі за умов державного капіталізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Г.М. Фінансово-економічні й соціальні фактори та наслідки впровадження пенсійної реформи в Україні. Львів: Просвіта, 2016. 285 с.
2. Башко В.Й. Шляхи досягнення збалансованості пенсійної системи в Україні. Фінанси України. К: Наука, 2015. 374 с.
3. Боднарук М.І., Бурка, А.В.. Запобігання та протидія дискримінації в пенсійній системі України. К: Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. 456 с.
4. Баранник Л.Б. Загальносвітові тенденції фінансового забезпечення соціального захисту населення. Х: Либідь, 2014. 59 с.
5. Дідковська Т.О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні. К: Літера, 2012. 345 с.
6. Євтушенко Н.М., Пучко А.О., Царук А.Ю. Розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні. Економічний вісник університету. К: Либідь, 2019. 467 с.
7. Жмурко І.В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. Х: Знання, 2016. 24 с.
8. Завора Т.М. Оцінювання ефективності системи пенсійного забезпечення України. Економіка і регіон. К: Просвіта, 2017. 122с.
9. Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 2019 р. №1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#top>.
10. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» №1058-IV від 9 липня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
11. Кацьора О.В. Пенсійне страхування та пенсійна реформа в Україні. К: Знання, 2015. 123 с.

12. Кириленко О.П., Козак Г.І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Фінанси України: Пенсійна реформа. X: Наука, 2013. 54 с.

13. Корбутяк А.Г., Сокровольська Н.Я. Проблеми регулювання пенсійного забезпечення в Україні. Причорноморські економічні студії. К: Знання, 2019. 235 с.

14. Кулікова Є.О. Порівняльний аналіз системи пенсійного страхування України та зарубіжних країн. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА. № 9(37). 2016. 146 с.

15. Легеза Н.Е. Перспективні напрямки вдосконалення функціонування системи недержавного пенсійного страхування в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. Вип. 1 (42). 2018. 184 с.

16. Линдюк О. Досвід державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн Латинської Америки та його значення для України. X: Либідь, 2017. 34 с.

17. Лібанова Е.М., Бахмач А.О., Васильєв О.А. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : моногр. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К: Літера, 2015. 321 с.

18. Маслічук С.А. Фінансові аспекти реформування пенсійних систем. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць. Вип. 25. 2018. 124 с.

19. Михайлова І.Ю. Добровільна участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. К: Просвіта, 2020. 324 с.

20. Міщук Г., Шишкіна О. Структурне регулювання внесків на пенсійне забезпечення в умовах трансформації пенсійної системи України. X: Вісник, 2014. 56 с.

21. Основні питання реформування пенсійної системи в Україні. К: Просвіта, 2015. 79 с.
22. Павлюк Є.О. Реформування системи пенсійного забезпечення України: передумови та основні засади. К: Либідь, 2018. 209 с.
23. Пікус Р.В., Хемій А.С. Реформування пенсійних систем зарубіжних країн: досвід для України. К: Літера, 2012. 385 с.
24. Ріппа М.Б. Порівняльна характеристика світових систем пенсійного забезпечення і страхування. Світ фінансів. Х: Наука, 2018. 8 с.
25. Стопчак А.Ю. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування. Львів: Просвіта, 2016. 462 с.
26. Фисун І.В., Яремченко Л.М., Яріш О.В. Фактори розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні: математичне обґрунтування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Вип, 24(2), 2013. 113 с.
27. Шумило М.М. Теоретичні аспекти пенсійно-страхових правовідносин як стадії пенсійного процесу. К: Наука, 2011. 266 с.
28. Якушева О.О. Структурне регулювання пенсійного забезпечення. К: Знання, 2016. 417 с.
29. Януль І.Є. Особливості реформи пенсійної системи в Україні. Фінансові послуги. К: Либідь, 2018. 127 с.
30. Яшник Г.Л. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення. Державне управління: теорія та практика. К: Просвіта, 2011. 143 с.
31. Anderso K.M. Pension reform in Sweden: Radical reform in a mature pension system. Ageing and Pension Reform Around the World: Evidence from Eleven Countries. 2012. 104 p.
32. Borzutzky S., Hyde M. Chile's Private Pension System at 35: Impact and Lessons. Journal of International and Comparative Social Policy. 2013. 73 p.

33. Corruption Perceptions Index. 2017. 34 p.
34. European Code of Social Security (Revised). Council of Europe. 2014. 25 p.
35. For Protection and Promotion: The Design and Implementation of Effective Safety Nets. 2011. 47 p.
36. Herce, J.A. Modelling the pension system. Elsevier Science. 2015. 87 p.
37. Holzman, R., Richard, H. Old-age income support in the 21st century: an international perspective on pension systems and reform. Washington: The World Bank. 2015. 246 p.
38. International Social Security Review. 2016. 124 p.
39. Koval, N., Priamuhina, N., Zhmurko., I. Analysis of economicfinancial experience of the world countries in the system of pension insurance. 2020. 87 p.
40. Pension Savings: The Real Return. A Research Report by Better Finance. 2012. 45 p.
41. Pension sindifferent countries of the world. 2017. 12 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Системи пенсійного страхування та пенсійного забезпечення України (станом на 2021 р.)

Системи пенсійного страхування та пенсійного забезпечення

Пенсійне страхування	Пенсійне забезпечення
Внески здійснюються страхувальниками (роботодавцями), застрахованими або третіми особами	Внески здійснюються страхувальниками (роботодавцями), застрахованими особами. В разі нестачі коштів надаються державні дотації, міжбюджетні соціальні трансферти
Обов'язкова та добровільна участь	Обов'язкова участь
Накопичення активів у вигляді фондів	Відсутнє накопичення активів
Персоніфікація рахунків застрахованої особи та особисте право на отримання страхової виплати	Відбувається перерозподіл грошових потоків в межах поколінь
Залежність суми виплати від стажу роботи, сплачених внесків, доходу застрахованої особи	Відсутня залежність між внесками та виплатами застрахованих
Виплати проводяться з накопичувальних фондів, створених за рахунок відповідних пенсійному законодавству страхових внесків	Залежність виплат від фінансових можливостей державного бюджету, формування якого здійснювалося за рахунок загальних податків

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Вік виходу на пенсію та кількість необхідного страхового стажу згідно стратегії до 2028 р.

Вік виходу на пенсію та кількість необхідного страхового стажу			
Рік виходу на пенсію	Вік пенсіонера		
	60 років	63 роки	65 років
2018	25	15-25	15
2019	26	16-26	16
2020	27	17-27	17
2021	28	18-28	18
2022	29	19-29	19
2023	30	20-30	20
2024	31	21-31	21
2025	32	22-32	22
2026	33	23-33	23
2027	34	24-34	24
2028	35	25-35	до 25

Додаток В

Рисунок В.1 - Основні види систем пенсійного забезпечення в Україні на сьогодні

